

историско-педагошкиот пристап и во обидот да се осознаат педагошките рамки и импликации на нашата национална преродба. Овие аспекти недоволно се истражувани и расветлувани во нашата историографија. Трудот на д-р Р. Кантарџиев претставува концентриран и целосен обид во историското осветлување на педагошките димензии на преродбата. Во него тој документирано, врз основа на архивски и библиотечни истражувања и обемна литература, со научна акрибија осветлува важен период од поновата

просветно-културна историја на македонскиот народ.

Меѓутоа, покрај научната вредност, овој монографски труд е привлечен и со својата композиција, прегледноста и постапноста во воведувањето на читателот во историско-педагошката проблематика, има јасен и убав стил, т.е. го красат и посебни вредности значајни да побудат интерес не само кај историчарите и педагозите, туку и кај вкупната популација на ученици и студенти.

Владимир КАРТОВ

Д-р Живан СТОЈКОВИЌ, **ВЕЗЕ СРПСКОГ И МАКЕДОНСКОГ РАДНИЧКОГ ПОКРЕТА ДО 1919 ГОДИНЕ**, Лесковац,
Народни Музеј, 1985, 338 с.

Неодамна излезе од печат трудот на д-р Живан Стојковиќ, под горниот наслов, со што југословенската историографија е збогатена со уште еден труд посветен на проучување и осветлување на прашањата од заемните врски на југословенските народи во минатото, во конкретниов случај на македонскиот и српскиот народ.

Во својот труд д-р Живан Стојковиќ го разгледува прашањето за врските и соработката на македонското и српското работничко движење од 90-те години на минатиот век до крајот на Првата светска војна, кога македонското национално прашање прераснува во акутно меѓународно политичко прашање како резултат на силниот подем на македонското националноослободително движење, од една страна, и постојаниите дипломатски, политичко-пропа-

гандни и оружени акции на балканските држави за остварување на своите територијални претензии во Македонија, од друга страна. Со тоа се создавале специфични услови за македонскиот народ и неговата ослободителна борба. Токму тоа го имал предвид и авторот кога се определил за предметната проблематика, бидејќи како што самиот нагласува во предговорот на својот труд, „тешко е да се најде (друг) народ кој имал потежок пат до стекнувањето на самостојноста од македонскиот народ“. Неговата исклучителност, виталност и упорност во водењето на тешката борба за рамноправност и самостојност, според зборовите на Стојковиќ „плени со својата сила и решеноста да се воспостави братска заедница на јужнословенските народи“. И посебно откако, проу-

чувајќи го ставот на Српската социјалдемократска партија, констатирал постоење на врски меѓу македонското и српското работничко движење во овој особено значаен период од историјата на македонскиот народ.

Во воведниот дел се изнесени општествено-политичките и економските прилики во Македонија во втората половина на XIX век за кои се вели дека се одликувале со развиток на капитализмот и капиталистичките односи кои „поспоро се развивале отколку во Европа“ поради посебната положба на Македонија во Турската држава, што влијаело за „поостро манифестирање на противречностите, и создавање на работничка класа и на нејзината класно-револуционерна борба“.

Појавата на социјалистичките идеи во Македонија се врзува за дејноста на Васил Главинов и при тоа се констатира дека во почетокот на XX век социјалистичкото движење „се развило речиси во цела Македонија“.

Како посебен период во развитокот на македонското социјалистичко движење е одбележан периодот по Младотурската револуција што се одликувал со создавање синдикални организации, засилено организирање штрајкови, како и „успешно спротивставување на бугарското работничко движење кое се обидуvalo да го прошири своето влијание во Македонија“. Непостоењето на единствена социјалдемократска организација во Македонија, како што со право истакнува Стојковиќ, „влијаело на поделеноста на синдикалното движење“. Конференцијата на социјалдемократските организации за обединување во

Солун од крајот на 1910 година, иако не довела до создавање единствена организација, имала непосредно влијание врз натамошниот развиток на работничкото и синдикално движење, „многу активно до Балканските војни“. Македонските социјалисти — се вели во трудот, „уште од почетокот истакнувале дека борбата за ослободување од турската власт мора да биде дело на самиот македонски народ и не се занесувале со илузија дека ќе можат да очекуваат помош од страна“, енергични во определбата дека „Македонија треба да им припадне на самите Македонци“, не исклучувајќи ги народностите.

Во врска со сличностите и разликите во гледиштата на македонските и српските социјалисти по прашањето на положбата на балканските народи се констатира дека „додека српските социјалисти перманентно ја истакнувале потребата од борба за ослободување и обединување, македонските социјалисти главно зборувале за ослободување и создавање автономна Македонија која би била автономен член на Балканска федерација“. Што се однесува до нивната соработка, за тоа се создале услови на почетокот на XX век кога таа била воспоставена „врз основа на еднаквост и национална рамноправност“. При тоа размената на работничкиот печат и други публикации биле редовна форма на соработка, а во исто време и „доказ за заинтересираноста на работниците од едната и од другата земја за следење на развитокот на работничките движења“. Пишувањето на српскиот печат, митинзите и резолуциите за поддршка на осло-

бодителната борба на македонскиот народ во времето на Илинденското востание се оценуваат како „најдобар доказ за независноста на македонското и српското работничко движење“. Активноста на српските социјалисти во Македонија, кои се вклучиле во социјалдемократските и синдикалните организации, како и издавањето на весникот „Социјалистичка Зора“ (во Скопје) се разгледуваат како конкретни примери за тоа дека српските социјалисти го помагале развитокот на работничкото движење.

Во врска со ставот на српските социјалисти спрема акциите на српската пропаганда во Македонија се укажува дека тие „многу енергично ја осудувале комитската политика на Србија и на другите балкански држави, политика на насилства, грабежи и убивања“. Укажувајќи на освојувачкиот карактер на балканските војни тие се спротивставувале на поделбата на Македонија, а ја истакнувале потребата за создавање Балканска федерација во која „Македонија би била автономен и рамноправен член“.

По однос на дејноста на српските социјалисти пред и на почетокот од Првата светска војна и плановите за поделба на Македонија „за придобивање на некои држави на страната на Антантата, останувајќи при ставот за Балканската федерација „како единствено праведно решение на интересите на балканските народи“. Меѓутоа, во времето на војната некои од српските социјалисти меѓу кои и повеќемина од редот на водачите на ССДП, како што е документирано се докажува, по однос на Македонија

„не само што не можеле да се ослободат од граѓанските сфаќања“, туку во таа смисла и јавно истапувале поддржувајќи ја отворено политиката на својата влада. Така Драгиша Лагчевиќ уште кон крајот на 1914 и во почетокот на 1915 година, изјавувал дека „било неморално од Србија да и даде автономија на Македонија, по толкуте жртви во балканските војни“. За српските социјалисти на Солунскиот фронт, кои организирано дејствувале од 1917 година, централно прашање на нивната активност било прашањето на Македонија. При тоа имале единствен став дека „линијата Морава — Вардар е природна линија и претставува делови од еден организам, дека не смеат да бидат загрозени историските и етничките права на српската нација во тој дел“, односно во Македонија. Тие се застапувале за изградување единствен став на сите српски социјалисти спрема македонското прашање во смисла цела Македонија да ѝ припадне на Србија бидејќи, според нивното гледиште, била „апсолутно српска земја и дека во тој однос не треба да се има помирлив став“. Слични гледишта биле пласирани и како официјален став на ССДП и на меѓународната конференција на социјалдемократските партии во Штокхолм во 1917 година, кога во званично доставените документи се предлагала нова поделба на Македонија, според која Србија би ја добила територијата до р. Вардар, Бугарија источно од Вардар. За Солун се предлагало да биде заедничко пристаниште на Србија, Грција и Бугарија. Во почетокот на 1918 годи-

на Душан Поповиќ се искажувал дека автономијата на Македонија би била „политичка бесмислица бидејќи во таа така наречена држава ниедна нација не би имала мнозинство.“ Но каква би била таа иста македонска држава во рамките на предлаганата Балканска федерација тој и другите српски социјалисти со истите гледишта не се изјасниле. Слично гледиште застапувале и некои социјалисти останати во Србија. Единствено Комитетот на ССДП во Париз, раководен од Коста Новаковиќ, се изјаснил против поделбата на Македонија, за Балканска федерација со неделива Македонија како автономен член. Овој став бил изнесен на Меѓусојужничката конференција во Лондон од февруари 1918 година.

Српските социјалисти, кои го поддржувале прокламираниот принцип за правото на народите на самоопределување, биле единствени во определбата против примената на правото на плебисцитарно изјаснување за самоопределување на македонското население кое не го сметале за одделен народ. Плебисцитот, според нивното гледиште, „може би и можел да овозможи создавање и автономна и независна Македонија“, но дека таа „во моментот не била потребна“. Се поставува прашањето: за кого?

Изнесените гледишта кои биле осудени на завршниот конгрес на ССДП, според авторот не влијаеле врз генералната политика на партијата за Балканската федерација. При тоа упатува на заклучок дека српските социјалисти во времето на Првата светска војна се застапувале за поделба на Македонија „само како привремено решение“.

Инаку авторот, врз основа на литературата, објавената и необјавена архивска граѓа и работничкиот печат, констатира богати врски на македонските и српските социјалисти од времето на појавата на социјалистичкото учење во Македонија до Балканските војни, делумно и до крајот на Првата светска војна.

Ова прашање д-р Живан Стојковиќ го разгледува умешно и во целост ја остварува поставената цел: да открие и презентира врски на српското и македонското работничко движење како израз на блискоста и поврзаноста на српскиот и македонскиот народ во револуционерната борба, а заедно со другите југословенски народи, до „дефинитивно остварување на целосна самостојност и еднаквост во Социјалистичка Југославија“.

Михајло МИНОСКИ

Блаже РИСТОВСКИ, **ВАСИЛ ИКОНОМОВ (1848—1934), Прилог кон проучувањето на македонскиот културно-национален развикот**, Институт за национална историја — Скопје, 1985, 154.

По повод педесетгодишнината од смртта на бележитиот македонски разностран културно-на-

ционален деец **Васил ИКОНОМОВ**, во текот на 1985 година, а во издание на Институтот за нацио-